

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

КАФЕДРА СОЦІАЛЬНИХ І ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

“Затверджую”:
завідувач кафедри СіГД
полковник служби ЦЗ
д. філософ. наук, професор

Рябініна О.В.

“ 22 ” червня_ 2017 р.

ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ

**ТЕМА: “ ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ЯК ПРЕДМЕТ ФІЛОСОФСЬКОГО
АНАЛІЗУ ”**

План

1. Поняття «глобальність», «глобалізм», «глобалізація».
2. Історія феномена глобалізації.
3. Сутність характерні риси та основні підходи до глобалізації

Час проведення: 4 години.

Харків – 2019

Людство увійшло в ХХІ сторіччя. Яким буде це сторіччя? Що принесе воно людству? Чого очікувати в майбутньому? Ці та інші запитання хвилюють сьогодні кожну цивілізовану людину. Адже на зламі епох людство переосмислює свій історичний шлях, виявляє нові тенденції розвитку й нові загрози та шукає шляхи, які забезпечили б цивілізаційний поступ і водночас гідне життя Людини.

1. Поняття «глобальність», «глобалізм», «глобалізація».

Становлення глобальної господарської системи, що руйнує кордони національних господарств, пов'язаних міцними торговельними, фінансовими, політичними, соціальними і культурними відносинами, - найбільш значущий процес, який визначив обличчя світу на межі ХХ-ХХІ століть.

Семантично поняття «глобальність», як і інші поняття зцим коренем, пов'язане з латинським словом *globus* (земна куля). Тим самим підкреслюється, що життєвим простором людства є вся планета Земля, а проблеми його існування виступають як загальнопланетарні, тобто глобальні. Під«глобальністю» розуміється життя в світовому співтоваристві, де жодна країна (або група країн) не може відгородитися від інших. Поняття «глобальність» тісно пов'язане з категорією «світ як ціле », та активно розробляється з 70-х рр. ХХ ст. Парадигма цілісності заснована на визнанні єдності суспільства, біосфери, ноосфери як основного принципу світобудови.

У. Бек пропонує розуміти під глобальністю якісну характеристику життя у світовому суспільстві, де уявлення про замкнутий простір перетворилося на фікцію, а глобалізм- як ідеологію панування світового ринку, складову ідеології неолібералізму (У.Бек). «Один з проявів цілісності полягає в тому, що людина не залишається поза межами досліджуваного об'єкта, а знаходиться всередині нього, вона всього лише частина, яка позначає ціле».

Таким чином, цілісність виступає одночасно і як процес і як структура, що характеризує якісне становище світу.

Важливо також визначити та розрізнявати поняття глобалізму і глобалізації. Глобалізм - загальнопланетарна реальність, єдиний економічний і соціокультурний простір на основі взаємозв'язків і взаємозалежності країн і народів, зростання об'ємів і прискорення

темтів обміну товарами і послугами, міжнародного переміщення капіталів і робочої сили, взаємопроникнення духовних цивілізаційних цінностей, що формується. Поняття «глобалізм» має об'єктивний і суб'єктивний зміст. З об'єктивних позицій – це єдиний світовий простір, що створюється ринковою цивілізацією обміну. З суб'єктивних позицій глобалізм означає послідовне усунення від всіх місцевих інтересів, норм і традицій, формування світу економічного і політичного монополізму з міжнародним центром влади.

Глобалізація – це об'єктивний соціальний процес, змістом якого є зростаючий взаємозв'язок і взаємозалежність національних економік, політичних і соціальних систем, національних культур, а також взаємодії людини з навколишнім середовищем. Глобалізація стала чи не найзагальнішим явищем сучасності; об'єктивною реальністю, без якої важко уявити політичний, економічний, соціальний чи культурний поступ суспільства.

Розгляд глобалізації у філософії характеризується тим, що в ній йдеться про становлення суспільних структур наднаціонального рівня; про вплив глобалізації на суспільство і на спосіб життя індивідів, моделі життєтворчості; про людство як глобальну спільноту і можливості конституювання світового суспільства; про можливості соціального пізнання тенденцій глобалізації; про можливості та наслідки глобалізаційних процесів і обумовлені ними способи самореалізації особистості.

2.Історія феномена глобалізації.

Науковий дискурс феномену глобалізації започаткували у 80-х роках ХХ ст. британські соціологи Роланд Робертсон, Ентоні Гіденс, Зигмунт Бауман, німецький соціолог Ульріх Бек, шведський соціолог Джонатан Фрідман, австралійський соціолог Малколм Вотерс. В українській науково-філософській думці це поняття набуло категоріального статусу лише наприкінці 90-х років минулого сторіччя. Щоб зрозуміти сутність глобалізації, доречно проаналізувати її витоки, причини і джерела, які, за Р. Робертсоном, Дж. Фрідманом і М. Вотерсом, сягають XV-VI ст. На їхню думку, глобалізація феномен західної, індустріальної цивілізації.

Дослідники глобалізації виокремлюють три етапи в її становленні. Перший етап (XV-XIX ст.) глобалізації – колонізація, появі якій сприяла промислова революція в XV- XVI ст. з'явилися

технічні винаходи, що істотно вплинули на формування індустріальної цивілізації, – компас, порох і пароплав. Європа, вважає швейцарський культуролог Дені де Ружмон (1906–1985) географічно об'єднала світ, власне вона його відкрила, дослідила, приручила, розбудила, змусила вирушити до своєї єдності. Європа розпочала з того, що поєднала континенти, які до її появи нічого не відали про взаємне існування. Вона дала змогу людству усвідомити свою єдність. Відкриваючи нові землі, здійснюючи географічну та промислову експансію, Європа залучала їх до сфери власного впливу, модернізувала життя народів світової “периферії”, експортуючи свої суспільні практики, господарські та політичні форми, капітали й техніку. Європейці заселили найвіддаленіші куточки планети, виготовили карти всіх континентів й океанів, назвали острови й моря своїми іменами. Покинувши рідні країни, вони принесли європейську культуру й цінності, до яких долучали “периферію”, оскільки були переконані, що вона з часом стане частиною їхньої цивілізації. Усвідомлюючи власні переваги над колонізованими народами, європейці прагнули не лише їх “цивілізувати”, а й наблизити до свого способу життя.

Перед Європою постали два шляхи розвитку: або її дезінтеграція на суперницькі націоналізми, що неминуче призведе до тоталітаризму, або федеральна інтеграція націй, які відмовляються від догми їхнього абсолютного суверенітету і в тій чи тій формі приймають спільну структуру. Федералізм – єдина відповідь на виклик історії, оскільки ґрунтується на пошануванні численних елементів, які творять Європу і водночас забезпечує їхню плідну конкуренцію в умовах миру.

У повоєнні 40-ві роки розпочався другий етап глобалізації європеїзації. Євроінтеграція на засадах федералізму почалася зі становлення Європейського Співтовариства (ЄС) на основі Римського договору (1957), за яким до ЄС увійшли Бельгія, Франція, Німеччина, Італія, Люксембург, Нідерланди. За цим договором заснували Європейський спільний ринок, що сприяв формуванню інтернаціональних економічних і політичних зв'язків на рівні національних інститутів (держав, міжурядових і неурядових організацій тощо).

Наступний етап євроінтеграції розпочався в 70-ті роки. Він зумовлений, з одного боку, науково-технологічною революцією, а з іншого, початком економічної кризи. Перед країнами ЄС постало

завдання об'єднати ресурси для подолання відставання від США та Японії в галузі мікроелектроніки, біотехнології та виробництва нових матеріалів. На цьому етапі відбулося географічне розширення ЄС, яке сьогодні об'єднує 27 країн. Принципи євроінтеграції закріплені в Маастрихтському договорі (1991), який передбачає свободу переміщень у рамках ЄС капіталів, товарів, послуг, робочої сили та інформації. Важливе значення для практичної реалізації концепції євроінтеграції мають положення Маастрихтського договору про громадянство в ЄС.

Аналізуючи процеси євроінтеграції, Богдан Гаврилишин у доповіді Римському клубові “Дороговкази в майбутнє” (1980) висунув концепцію створення загального “світового порядку”, в рамках якого людство може дати раду і нинішнім проблемам, і тим, що виникнуть у майбутньому. Незважаючи на те, зазначав він, що у світі існує приблизно 160 націй-держав, які різняться між собою, у нас спільна доля і ми приречені на співіснування. Безперечно, світ переповнений конфліктами, а міжнародні інституції надто слабкі, однак є всі підстави вести мову про “спільну долю” і “світовий лад”.

Зразок такого спільного порядку демонструє Західна Європа, де об'єднання в європейські економічні і політичні структури дає змогу зберігати повну культурну незалежність, життєздатність і контролювати розв'язання питань, що стосуються народів цього співтовариства. Євроінтеграції притаманні:

- співіснування різних культур, релігійних вірувань, переконань, способів життя;
- політичне правління базується на співпраці у владі за умови відсутності сильної верхівки і наявності постійних коаліцій на всіх рівнях правління, що функціонують на засадах колегіальності;
- істинно федеральний характер політичних інституцій зі взаємопов'язаними відповідальністю і винятковим правом на ухвалення рішень на різних рівнях суспільної ієрархії світовому, регіональному, країни, провінції, округу, громади;
- надзвичайно децентралізована структура влади за широкої участі громадян в ухваленні рішень із “представницькою демократією” на вищих рівнях і “прямою демократією” на нижчих рівнях правління.

Таким чином, під європеїзацією, раніше розуміли розширення сфери дії європейського права. Цей термін також використовувався

для опису наслідків міграції європейців в ті країни, де вони потім ставали етнічною більшістю. Останнім часом дане поняття застосовується насамперед для позначення розширення сфери застосування принципів, прийнятих у Європейському союзі.

На думку Б. Гаврилишина, до світової інтеграції, а не лише європейської, спонукають такі чинники:

- загроза тотального фізичного знищення людства;
- розвиток транспортних і комунікативних технологій, що скорочують віддалі;
- нерівномірність розподілу природних ресурсів, що зумовлює економічну інтеграцію.

Запровадження нового устрою необхідне для виживання людства. У ХХІ ст. розпочався новий етап євроінтеграції, який пов'язують із запровадженням єдиної грошової одиниці (євро) та розвитком інформаційних технологій. Вільний обмін інформацією відкриває нові перспективи “електронної Європи”, пріоритетами якої є освіта, підвищення кваліфікації, електронна торгівля. Кіберсфера (телевізуальна інформаційна) об'єднує локальне і глобальне, надаючи світу ознак гіпер реальності. Усі нації більшою чи меншою мірою втягнуті в одну й ту саму транснаціональну тенденцію інформаційного обміну в кібернетичних просторах і залучення до глобальних мереж.

Поряд з євроінтеграційними процесами, які демонструють прагнення до керованої глобалізації з відновленням партнерських взаємин Європи з іншими регіонами світу, у 40-х роках американці запропонували свій варіант глобалізації який має ґрунтуватися на американських ідеалах свободи та ринкового регулювання економіки.

Після Другої світової війни для США полем гри раптом став увесь світ, адже суперництво з Радянським Союзом точилося за кожную частинку світу. Міжнародна система “холодної війни” та її конкуренція за вплив та гегемонію між капіталістичним Заходом і комуністичним Сходом до 90-х років визначала стратегію розвитку світу.

Третій етап глобалізації розпочався в 90-х роках ХХ ст. У цей час формується глобальна капіталістична система. Самобутніми атрибутами сучасного етапу глобалізації є інтеграція та мережі. У цій новій ері глобалізації, зазначає американський експерт із міжнародних відносин Томас Фрідмен, домінує американська

потуга, американська культура, американський долар і американський флот. Америка перетворилася на глобальну силову структуру, яка стимулює й розвиває інтегративні тенденції. Щоправда, експерти доповіді “Глобальні зміни світу – 2025” стверджують, що до 2025 року міжнародна система стане глобальною і багатополюсною. США поступово втрачатимуть свою активну позицію як провідної держави світу. Уже до 2025 року Китай стане другою за величиною економікою світу. Завдяки економічному зростанню Індія також претендуватиме на статус ще одного полюса в новому багатополюсному світоустрою.

3. Сутність характерні риси та основні підходи до глобалізації

Процес глобалізації охоплює всі сторони людського життя, проте щодо визначення суті та змісту даного процесу висувуються різні методологічні позиції та концепції. Низка дослідників глобалізації (У. Бек, М. Кастелз, Дж. Сорос) вважають, що вона зумовлена вільним рухом капіталів і зростанням залежності національних економік від глобальних фінансових ринків і транснаціональних корпорацій. Транснаціональні корпорації (ТНК) (компанія) (корпорація), що володіє виробничими підрозділами в декількох країнах. Справді, ТНК є акторами (гравцями) глобалізації у сфері ринку, ресурсів, технологій і комунікацій, утверджуючи глобальну економіку без кордонів.

На думку У. Бека, влада й могутність ТНК зумовлена тим, що вони завойовують держави-нації, і без революцій, без зміни законодавства, тим більше конституції, лише завдяки діловій активності. Вони перекладають на себе повноваження національної держави, послаблюючи її. Світове суспільство, створене глобалізацією, ставить під сумнів могутність національної держави. Парадоксальність ситуації, вважає У. Бек, полягає в тому, що найбагатші люди стають віртуальними платниками податків, а їхнє багатство базується на віртуозній орієнтації у віртуальному світі. Вони підривають легальними, але нелегітимними способами добробут демократичного суспільства, можливостями якого користуються. Як зазначає У. Бек, підприємці відкрили філософський камінь багатства. Нова магічна формула багатства: капіталізм без праці і без податків. Саме тому У. Бек визначає глобалізацію як сплетення національних держав та їхнього суверенітету в павутину транснаціональних акторів і як

підпорядкування їхнім владним можливостям, орієнтації та ідентичності. Тож глобалізація означає вплив ТНК на всі сфери суспільного життя. Вона унеможливорює самостійні дії націй-держав у соціально-економічній сфері. У цьому необхідно вбачати дуже важливу характеристику глобалізації її некерованість. Триумф ринкового порядку означає катастрофічну нестабільність глобальної капіталістичної системи.

Серед усіх інтерпретацій глобалізації найпоширеніша та, що світ стає більш стандартизованим, через технологічну, комерційну та культурну синхронізацію, яка йде із Заходу. Тому під глобалізацією часто розуміють набуття людством рис певної однорідності, завдяки потужному впливу західної цивілізації на решту людства, тобто його вестернізацію. «Вестернізацію» прийнято тлумачити як процес поширення на весь світ економічних практик і соціальних порядків, сформованих насамперед у Європі. Багато авторів ототожнюють нинішню модель глобалізації з вестернізацією. Крім того, менш імовірною стає одновекторність глобалізації як структурних і культурних процесів. Уже сьогодні можна говорити не тільки про європеїзацію й американізацію, а й про китаїзацію та інші полюси глобалізації. Серйозний виклик вестернізації кидає так званий конфуціанський капіталізм із його позитивами патерналізму, партнерства, державної підтримки економіки, колективізму. Тобто глобалізація не є однотипним процесом. Вона реалізується у формах не лише вестернізації, а й локально-цивілізаційних процесів у Китаї, Росії, Індії тощо.

Глобалізація постає як процес цивілізаційної гомогенізації людства, унаслідок дії чинників конвергенції і внаслідок експансії найбільш розвинених країн цивілізаційних лідерів. Ця експансія стала можливою завдяки тому, що західна цивілізація здійснила модернізацію у формі унікального техніко-інноваційного розвитку суспільства. Модернізація підготувала ґрунт для глобалізації. Індустріалізація і демократизація були ключовими словами модернізації у ХХ ст. і залишаються такими на початку ХХІ. Модернізаційні процеси у економічному та філософському аспектах можна визначити як перехід від суспільства добробуту з пошуками нових якостей суспільного і приватного життя.

Механізм розвитку - інновація, що забезпечувала високі темпи розвитку науки й техніки. Інновації і нововведення визначаються як цінності і норми суспільства, яке прагне до саморозвитку. Зразок

західного прогресу був привабливим для багатьох країн. Адже модель техногенного суспільства з усіма його атрибутами від загального добробуту до ліберальної демократії в принципі можна легко відтворити. Тому на шлях модернізації вступили постколоніальні країни, а згодом – посткомуністичні. Таку позицію поділяє Е. Гіденс, на його думку, глобалізація – тільки наслідок модернізації.

Сьогодні класичну теорію модернізації критикують за багатьма параметрами. По перше, вона визнає лінійність та одно-варіантність глобального розвитку, по друге, вона орієнтує на Захід, по третє, вона не дає засобів для аналізу ризиків вестернізації, зокрема індустріалізації, запровадження ринкової економіки, приватизації, багатопартійної демократії тощо. Згідно з поглядами скептиків, поняття глобалізації – основа ідеології, що її поширюють захисники вільної торгівлі, які прагнуть демонтувати системи добробуту й скоротити державні видатки на соціальні програми. І радикали, і скептики розглядають глобалізацію лише в площині економіки. Однак не менш важливими чинниками глобалізації є технологія, культура й демократія. Тому участь у глобальній економічній системі зовсім не гарантує успіху. Нагальне завдання для країн – знайти міцну рівновагу між збереженням своєї національно-культурної самототожності та інтеграції на основі нових технологій у світовий ринок. Тому потрібно використовувати досвід країн, які зуміли досягти успіху за допомогою глобалізації та інтеграції. Звісно, зазначає Е. Гіденс, глобалізація “не простує шляхами справедливості, і аж ніяк не є милосердною за своїми наслідками. Для великого загалу людей, які живуть поза межами Європи і Північної Америки, вона виглядає дискомфортно, подібно до вестернізації – або либонь американізації, позаяк Сполучені Штати є зараз єдиною супердержавою, яка за своїм економічним, культурним і збройовим становищем домінує у глобальній світобудові”. Тому цілком закономірно, що глобалізація у формі вестернізації викликає сумніви й незадоволеність. Зазвичай, пише Е. Гіденс, у глобалізації вбачають чинник, який руйнує локальні культури, поглиблює нерівність у світі.

Не випадково прибічники поміркованої глобалізації вбачають у ній і нові форми експлуатації, нерівності, обмеження свободи та колонізації (вестернізації, американізації).

Концепція постмодернізму (З. Бауман, Ж. Бодрійяр, Ж. Дерріда Ж. - Ф. Ліотар, У. Бек, Д. Харві) - інша вагома альтернатива постіндустріалізму, орієнтована не на дослідження об'єктивних характеристик сучасного суспільства, а на суть явищ, що відбуваються на соціопсихологічному рівні. Постмодернізація як створення наднаціонального універсуму, об'єднуючого на основі еклектичної суміші цінностей культури Сходу і Заходу, Півночі і Півдня, світські і посттрадиційні інтелектуальні течії. Філософія постмодерну солідарна з теорією про втрату економікою (господарством) статусу домінуючої підсистеми суспільства, яка задає умови і правила функціонування всім іншим підсистемам, а також зростаючому розриві і взаємній незалежності економічному і політичному житті, релігійної сфери, сфери приватного життя.

Як зазначає З. Бауман, "глобалізація роз'єднує не менше, ніж об'єднує, вона роз'єднує об'єднуючи. Те, що для інших видається глобалізацією, для інших обертається локалізацією; для одних – це провісник нової свободи, для інших – несподіваний і жорстокий удар долі. На перше місце серед омріяних цінностей виходить мобільність. свобода пересування, той вічно дефіцитний товар, який розподіляється нерівномірно, швидко перетворюючись на головний чинник розшарування нашої постмодерної доби". Зигмунт Бауман бачить найглибший зміст ідеї глобалізації в невизначеному, некерованому і самотійному характері всього, що відбувається у світі; у відсутності центру, пульта управління, ради директорів або головної контори. наполягає, що термін «глобалізація» пов'язаний, перш за все, "з глобальними наслідками, абсолютно ненавмисними і непередбачуваними, а не з глобальними ініціативами та діями". Вчений в якості важливої риси глобалізації виділяє:

- статусну кризу інтелектуалів (еліти знання).
- «загибель відстані», звуження простору (у сучасному світі відстань існує тільки для того, щоб бути подоланою за допомогою новітніх засобів комунікації і передачі інформації, «розплавленість» умов людського життя та його цілей. Розмиті умови життя ведуть до утворення якогось символічного «контейнера можливостей», причому таких, що ще не виявлені, та таких які вже втрачені. Всі зміни в світі відбуваються настільки швидко, що ніяка проблема не може бути вирішена раз і назавжди - її треба періодично вирішувати заново. Наприклад, не можна

знайти хорошу роботу, тому що через 1-2 роки все може змінитися, і треба буде шукати нову роботу. Локальність у глобалізованому світі, переконаний З. Бауман, – знак соціальної знедоленості й деградації.

Для процесу глобалізації характерна однорідність, яка виявляється в уніфікації потреб, цінностей, норм та ідеалів. Безперечно, глобалізація – експансивна, її не можна уникнути. Єдина надія, на думку Т. Фрідмена, що “кожна країна спроможеться розробити численні фільтри, щоб оборонити свою культуру від зовнішнього і внутрішнього тиску глобальної капіталістичної економіки, тиску, що призводить до нівеляції всяких культурних особливостей. Бо сучасна глобалізація така швидка й потужна, що культури, яким забракне сили це зробити, просто позникають, як зникає кожен біологічний вид, нездатний пристосуватися до зміни середовища”. Одним із найважливіших фільтрів, вважає Т. Фрідмен, є здатність до “глокалізації”.

Глокалізація - здатність культури, взаємодіючи з іншими впливовими культурами, вбирати те, що природно їй підходить і могли б її збагатити, та чинити опір справді чужим речам. Глокалізація потрібна для того, щоб будь-яка країна чи культура змогла засвоїти окремі аспекти глобалізації, скористатися ними й збагатитися, але не дати цим стороннім впливам заповнити й пригнітити себе.

Таким чином, Т. Фрідмен розглядає глокалізацію оптимістично, натомість З. Бауман песимістично. Глокалізація, вважає З. Бауман, – процесової всесвітньої стратифікаціїна глобалізованих багатих і локалізованих бідних.

Глобалізація для Дерріда - незворотній і закономірний процес, який переживає сьогодні світ, процес «глобалізації» не сумірний з нашим повсякденним життям, він стоїть вище конкретних світів і прагне уніфікувати все розмаїття форм соціальних організацій. Використовуючи поняття «глобалізація», Дерріда уточнює, що він говорить саме про mondialisation, у якому ясно чується створення світу, а не про globalization, в якому йдеться про всесвітній процес.

Філософ розуміє світ як оточення, говорить про світ в просторовому, а не в психологічному сенсі: людина знаходить себе у світі, а не створює його навколо себе. Дерріда цікавлять саме шляхи формування єдиного світу людей таким чином, щоб це не перетворювалося на пошук спільного знаменника для життєвих

світів кожної окремої людини. Іншими словами, він задається питанням про те, як досягти спільності не втративши відмінностей, тієї системи відмінностей, яка, за словами Фуко, і може дати певне уявлення про (само) тотожності. Навіть якщо глобалізація і не знищує індивідуальних особливостей і реалізується саме як взаємне відкриття, тим не менш, це відкриття завжди відчуває вплив тих чи інших приватних інтересів і політичних стратегій. Процес глобалізації робить можливим і необхідним не тільки узагальнення, а й звільнення від історичних коренів і географічних кордонів.

Дерріда не говорить прямо про кінець національних держав і не закликає відмовитися від національного (що означало б відмову від мови та історії). Дивина глобалізації полягає в тому, що всі країни виступають за взаємне відкриття кордонів до тих пір, поки це не стосується приватних державних амбіцій. Хоча відкриття кордонів завжди і неминуче пов'язане з обмеженням державного суверенітету і з делегуванням частини повноважень міжнародним організаціям. Парадокс полягає в тому, що відкриття кордонів не може проходити без взаємного обмеження. Глобалізацію він схильний розглядати і як процес розвитку права, виходу за межі політики, та затвердження його загальнолюдських основ, і як боротьбу конкретних людей за свої права.

М. Епштейн, який багато років досліджував постмодернізм аналізує сучасний світ, як про етап «прото - Х. «Ми живемо, - відзначає Епштейн, - не після (модернізму, структуралізму, утопізму, комунізму), але на самому початку нового періоду, який найкраще характеризується приставкою «прото-»: протоглобальний, протоінформаційний, протовіртуальний». Так, М. Епштейн, аналізуючи глобалізацію, вказує на її занадто велику швидкість, що спричиняє такі негативні наслідки, як відставання людини від рівня розвитку людства в цілому, диспропорцію між видом (біологічним) і індивідом. Загострюється диспропорція між розвитком людської індивідуальності, обмеженою біологічним віком, і соціально-технологічним розвитком людства, для якого поки не видно меж в часі.

З кожним поколінням на особистість навалюється все більш важкий вантаж знань і вражень, які були накопичені попередніми століттями і які вона не в змозі засвоїти. Глобальний обсяг науково-технічної літератури подвоюється кожні сім років. Особистість бореться з цим валом інформації та в цілому поки справляється.

Відбувається «компресія» колишніх знань, забувається багато «зайвого», тому молодь не читає книг. Давно вже більшість не читає Платона і Аристотеля. Скоро ніхто не буде читати Толстого і Достоевського - і нічого не трапиться. Те, що вони могли вкласти в скарбничку людства, вони вже вклали. Але у відношенні особистості, що формується зараз в країнах, що розвиваються, ці спостереження мають особливе значення. Людина ще недавно традиційного суспільства не може включитися в сучасний інформаційний потік і відчуває дискомфорт або фрустрацію.

Науковці виділяють чотири загальних підходів до трактування змісту глобалізації:

Перший - «гуманістичним», «глобооптимісти», підтримують глобалізацію і стверджують, що глобалізм гуманний, підтримують вільний ринок і демократію. Їх позицію виявляє формула: «Скільки світів – стільки глобалізацій». Даний підхід стверджує, що глобалізація вирішить багато соціальних проблем. Вона є результатом розвитку глобального капіталізму, доброзичливо відноситься до ліберальних і демократичних політичних традицій. Так Валлерстайн розглядає глобалізацію як тенденцію, що діє вже декілька сторіч і спрямовану на досягнення єдності людства в рамках світосистеми, що представляє взаємозв'язок і взаємодію різноманітних країн, культур і держав в економічній, політичній, культурній, технологічній та інших сферах. Головною проблемою в контексті глобалізації Валлерстайн вважає взаємозв'язок між транснаціональними процесами та існуючими національно-державними утвореннями, націями і національними культурами.

Другий підхід, який можна назвати «критичним», характеризує глобалізацію як процес, неприйнятний в його нинішньому вигляді. У процесі глобалізації не повинні бути загублені національні демократичні досягнення, зокрема такі, як національно-державний суверенітет. (А. С. Панарін, А. В. Бузгалін). Деякі групи антиглобалістів концентрують увагу на специфічних проблемах. У пошуках альтернативної системи вони підкреслюють необхідність розвитку місцевих структур і місцевих компаній, які ґрунтувалися б на більш цілісному підході. В цілому, в даному підході переважає думка, що глобалізація досить далека від планів братерського єднання народів, світового.

Третій підхід визнає, що майбутнє глобалізації невизначено, що кінцевий результат глобалізації в даний час невідомий. Серед

можливих варіантів - війна всіх проти всіх, світове панування однієї наддержави, тиранічний союз глобальної еліти, глобальна екологічна катастрофа чи якась комбінація з перерахованих варіантів. Багато хто з прихильників даного підходу закликають вивчати глобалізацію в академічному аспекті. (Д. Бречер, Т. Костелло і Б. Сміт). В. Л. Іноземцев. вважає, що сутністю глобалізації є «формування системи, що дозволяє людині чи групі взаємодіяти з іншими людьми, корпораціями та соціальними структурами, не вдаючись до посередницької ролі держави» Він також солідарний з тими західними вченими, які розглядають глобалізацію як «період невизначеності».

Четвертий підхід говорить про неоліберальну глобалізацію, сутність якої визначають як інтернаціоналізацію економічного, політичного і культурного життя людства, супроводжувану ігноруванням багатьох цивілізаційних імперативів. Неоліберальна форма глобалізації отримала найбільше поширення розвіяла міф про стійкий розвиток. Світ, як і раніше нестабільний. Модель неоліберальної глобалізації спрямована на ослаблення національних держав та їх суверенітету. Ще однією особливістю неоліберальної моделі глобалізації для периферійних країн є пріоритет фінансової діяльності над виробництвом і суспільним розподілом. Таким чином, в державах, що розвиваються створюються умови для експансії корпорацій через «нав'язування» умов глобального вільного ринку і довготривалої стратегії концентрації природних ресурсів промислово розвиненими країнами.

Неоліберали розглядають глобалізацію, як процес поступового подолання державами своїх вузькоєгистичних національних інтересів і становлення "співтовариства цивілізованих країн", який є результатом взаємопроникнення національних економік, інтернаціоналізації фінансів, посилення ролі найбільших ТНК у світовій економіці, зростання конкуренції підприємств і фірм, незалежно від їх національної приналежності.

Підводячи підсумки вище сказаного, можна зробити наступний висновок, множинність змістів поняття «глобалізація» свідчить про те, що на сучасному етапі глобалізація постає, по-перше, як трансформація соціальної дійсності, яка характеризується різними показниками в основних сферах життєдіяльності суспільства, по-друге, як соціоприродний процес, обумовлений не

тільки соціальними, але і природними причинами, по-третє, як складний, багатоаспектний, різноспрямований процес, в результаті якого відбувається посилення взаємозв'язків між природним та соціальним світом, між країнами і народами, культурами і державами, а також між окремими індивідами.

Під впливом глобалізаційних процесів складна світова система стає все більш нестійким утворенням, в якому розширюються і поглиблюються різного роду взаємозв'язки, що призводить до структурної трансформації всього сформованого раніше світового порядку. У той же час під впливом глобалізації змінюються світоглядні орієнтири, наукові уявлення, методологія аналізу масштабних процесів і явищ, коригуються раніше виявлені закономірності, описані в суспільних та природничих науках.

Таким чином, можна стверджувати, що глобалізація - це суперечливий, діалектичний процес розвитку соціоприродної дійсності, що характеризується посиленням та ускладненням системи взаємозалежності між його суб'єктом і об'єктом, і одночасно це процес розвитку наших знань про ці взаємозалежності та її глибинних основах.

Питання для самоконтролю:

1. Чи є тотожними терміни «глобалізм», «глобалізація»?
2. Охарактеризуйте поняття «глокалізація».
3. Чи виключають процеси глобалізації локалізацію та регіоналізацію?
4. Чи можна визначити глобалізацію як «інтенсифікацію соціальних відносин»?
5. Які фактори зумовлюють процес глобалізації?
6. Дайте характеристику процесу глобалізації в концепції З. Баумана.
7. Визначте феномен глобалізації в теорії У. Бека.
8. Особливості постмодерністських концепцій глобалізації.
9. В чому сутність неоліберальної глобалізації?
10. У чому полягають суперечності антиглобалізаційного руху?